

Bijna anderhalve eeuw (1654-1795) schouten in Weert: een geschiedenis van de familie Costerius

door Jos F.A. Wassink

1. Inleiding

In de zeventiende en achttiende eeuw waren er enkele families in Weert waarvan de leden geregeld zitting hadden in het stadsbestuur. Geen enkele familie heeft echter zo'n grote rol gespeeld als de familie Costerius. Van 1654 tot 1795 waren de schouten van Weert afkomstig uit deze voorname familie.

Wat hield het ambt van schout in? Waar kwam deze familie vandaan en hoe verging het haar in Weert? Welke bezittingen hadden de leden van de familie en waar en hoe woonden ze? In dit artikel wordt getracht deze vragen te beantwoorden. Er zal met name naar de machtspositie van de familie gekeken worden. Vier generaties Costerius "heersten" in Weert. Zo'n permanente topositie was ongetwijfeld van grote betekenis voor het doen en laten van de familie.

2. Het ambt van schout

De schout zorgde namens de landsheer voor de handhaving van recht en orde. Hij bracht wetsovertreders voor het gerecht. Hij maande schepenen recht te spreken en hij zorgde voor het ten uitvoer leggen van vonnissen. Het land- en stadsrecht van het Overkwartier van Gelre van 1619, dat in de achttiende eeuw in het land van Weert van kracht was, bepaalde dat de schout de schepenen alleen diende te laten bij het bepalen van het vonnis¹. Er werd rechtgesproken door schepenen die voortkwamen uit het rechtsgebied van Weert. De schout hoefde geen Weertenaar te zijn omdat hij immers namens de heer zijn functie uitoefende. Bij de rechtspraak voor de schepenen stonden altijd twee partijen tegenover elkaar. Bij strafrechtelijke zaken was de schout de aanklager. De schepenen van Weert hadden de hoge rechtspraak, hetgeen betekende dat ze naast vrijwel alle geschillen ook strafzaken konden behandelen, zelfs waren zij bevoegd de doodstraf uit te spreken.

De schout was verantwoordelijk voor de afkondiging en handhaving van verordeningen van de magistraat en de heer van Weert. Hij nam in Weert, in tegenstelling tot sommige andere plaatsen waar de taak van de schout voornamelijk lag op het gebied van rechtsgedingen, deel aan het stadsbestuur. Met uitzondering van de laatste bleven de schouten Costerius tot aan hun dood in functie. Zo was jaren achtereen eenzelfde persoon lid van het bestuur van de stad en de heerlijkheid Weert. Alle andere leden werden slechts voor een jaar benoemd. Herbenoemingen kwamen echter veel voor. Verordeningen op de overtreding waarvan slechts een kleine geldboete als sanctie stond, kon de schout volgens het privilege van 20 januari 1541 van Anna van Egmont, vrouwe van Weert, zonder medewerking van de gekorenen, de schepenen en de burgemeesters uitvaardigen².

De zittingsperiode van de magistraat liep van Allerheiligen tot Allerheiligen. Ieder jaar kwamen eind oktober de schout, de secretaris, de zeven schepenen en de twee burgemeesters bijeen om de denominatielijsten van nieuw te benoemen schepenen en burgemeesters op te maken. Van de zeven schepenen, die samen met de schout voor de rechtspraak en de wetgeving zorgden, kwamen er sinds 1740 drie uit de stad, drie uit de gehuchten die tot Weert behoorden, de buitenie genaamd, en één uit de zogenaamde voorpoorten van de stad. De zittende schepenen droegen hun

eigen opvolgers voor. Vóór de achttiende eeuw werd de denominatielijst naar de heer van Weert gezonden. De heer was niet gebonden aan de voordrachten. Slechts bij hoge uitzondering echter werd de voorgedragene niet benoemd. Veelal verrichtte de intendant van de heer de feitelijke benoeming³. In de praktijk had de schout grote invloed op de benoeming van de leden van de magistraat. Na de opheffing in februari 1716 van het Staatse interimbewind dat gedurende de Spaanse Successieoorlog in het Overkwartier van Gelre gefunctioneerd had, kwam het recht om de schepenen en de burgemeesters te benoemen geheel in zijn hand. In paragraaf 5 zullen de veranderingen in de periode van 1702 tot 1716 worden belicht.

De jaarlijkse voordracht voor nieuwe burgemeesters werd opgesteld door de zittende burgemeesters en de schepenen. Eén burgemeester moest uit de stad komen en één uit de buitenie. Hun taken lagen voornamelijk op het financiële vlak. De administratieve werkzaamheden zullen ze veelal geheel aan anderen hebben overgelaten want in 1721 werd nog verklaard dat het merendeel van hen niet kon lezen en schrijven, hoewel ze evenals de schepenen van voorname afkomst waren⁴. Bij de voordracht van de buitenburgemeester hadden ook de gekorenen van de buitenie een stem. Enkele dagen na Allerheiligen werden er nieuwe gekorenen benoemd door de schout, de nieuwe schepenen en de burgemeesters uit een door de gekorenen zelf opgestelde lijst met dubbeltallen. De gekorenen vertegenwoordigden de bevolkingen hun instemming was daarom vooral van belang bij financiële aangelegenheden. In de zeventiende eeuw waren er zes gekorenen voor de stad, vier voor de voorpoorten en zestien voor de buitenie. Vanaf 1740 was het aantal gekorenen drastisch beperkt: drie of vier voor de stad, drie of vier voor de buitenie en één voor de voorpoorten. Als er in een jaar drie gekorenen voor de stad waren, dan had de buitenie er vier. Het jaar erop was het dan omgekeerd. Alle genoemde functionarissen moesten hun ambtseed afleggen in handen van de landsheer of diens plaatsvervanger. In de praktijk betekende dit dat vanaf circa 1680 de schout de eed afnam. Ook de lagere functionarissen zoals de burgemeestersknecht, de gerechts- en veldbode, de boswachter, de jager, de ijkmeester en de vroedvrouw moesten hun ambtseed in handen van de schout afleggen⁵. Tot omstreeks 1680 had de intendant van de heer van Weert blijkbaar nog veel bemoeienis met het plaatselijk bestuur. Nadien werd nergens meer vermeld dat de functionarissen hun ambtseed in zijn handen afleggen. In de loop van de zeventiende eeuw was de positie van de schout verbeterd ten nadele van de intendant. De schout ging steeds meer diens rol overnemen. In de zeventiende eeuw beloofde de schout gehoorzaamheid aan de landsheer, terwijl zo'n belofte in de zestiende-eeuwse eedformule niet nodig werd geacht⁶. Als de schout voor enige tijd de heerlijkheid Weert verliet, stelde hij een vooraanstaande Weertenaar als zijn vervanger aan⁷. Was hij bij rechtszittingen verhinderd, dan werd zijn plaats door de oudste schepenen, de president-schepenen, ingenomen. De benoeming van de leden van de magistraat liet hij echter niet aan anderen over. Toen in oktober 1729 schout J.A.J. Costerius te Leuven verbleef, verzocht hij de magistraat om toezending van de denominatielijsten⁸.

De schout van Weert had door de jaarlijkse benoemingen van burgemeesters, schepenen en gekorenen zeer grote invloed op de samenstelling van het bestuur. In Roermond werd in 1653 voor de schepenen en de raadsverwanten, die samen het stadsbestuur vormden, het oude recht van benoeming voor het leven hersteld. Niet de schout maar de landvoogd, en in bepaalde perioden de gouverneur-generaal of de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën benoemden de schepenen als er een vacature was ontstaan. Ook op de benoeming van raadsverwanten en peilburgemeesters, die net als de Weerter burgemeesters in eerste instantie verantwoording moesten afleggen voor de inkomsten en de uitgaven van de stad, en raadsburge-

meesters, die tevens schepenen waren, had de schout weinig invloed. De schout van Roermond nam, in tegenstelling tot zijn ambtgenoot in Weert, nimmer deel aan de magistraatsvergaderingen. Roermond telde onder de schepenen juristen en andere hooggeschoolden⁹. In Weert was de schout de enige universitair geschoolde jurist in het bestuur. De positie van de magistraat in Roermond ten opzichte van de schout was in vergelijking met die in Weert veel sterker. In het lokale bestuur was de rol van de schout van Weert veel groter dan die van zijn ambtgenoot in Roermond. Omdat Weert een aparte heerlijkheid vormde en niet direct onder de soevereiniteit van de Spaanse koning en later de Oostenrijkse keizer, als hertog van Gelre, stond, had de schout, die de heer of vrouw van Weert praktisch op alle terreinen vertegenwoordigde, een groot gezag.

Een belangrijke taak die de schout namens de heer vervulde was het afhoren van de rekeningen van de binnen- en buitenburgemeesters¹⁰. Van zeer groot gewicht was de post van rentmeester van de heer van Weert, Nederweert en Wessem. Deze functie was echter niet steeds gecombineerd met het ambt van schout van Weert. Wel waren beide functies sinds 1654 permanent in handen van de familie Costerius. De rentmeester droeg zorg voor de inning van gelden en goederen die de heer toekwamen op basis van heerlijke rechten, zoals de molenrechten, de hof- en chijsrechten op de grond, de waag- en gruitrechten en een deel van de tiendrechten. In de rentmeestersrekeningen legde hij verantwoording af aan de heer. Over de rechten op de schatting, een soort grondbelasting, was jaren onenigheid geweest. In 1675 werd bepaald dat de opbrengst van de schattingen te Weert, Nederweert en Wessem voor de koning bestemd was, maar dat de heer van het gebied hiervan jaarlijks 18.000 gulden kreeg¹¹.

In de schoutrekening gaf de schout een overzicht van de inkomsten en uitgaven die hij namens de heer had geboekt. Inkomsten van de schout stonden in de rekening onder de post 'uitgaven'. Aan de hand van deze rekeningen kunnen we zien hoeveel het ambt van schout opleverde. Bij de aanvaarding van het schoutsambt in 1654 beloofde Johan Costerius met name dat hij de opbrengst van de boeten zou administreren¹². Van kleine boeten, beneden de vijftien stuivers, werd ten tijde van Godert Kael, die tot 1601 schout was, geen verantwoording afgelegd in de rekeningen. De boeten vielen geheel toe aan de schout¹³. In de rekeningen namen de opbrengsten uit de criminele en civiele rechtspraak en de vaste boeten op kleine wetsovertredingen veel plaats in. Van al deze gelden was éénderde gedeelte voor de schout bestemd. Hij was derhalve zelf gebaat bij de vervolging van overtreders van de rechtsorde. In de periode van 22 februari 1719 tot 22 februari 1722 leverden de kleine geldboeten en de vonnissen van de schepenbank hem gemiddeld per jaar ruim dertig gulden op. De opbrengsten van grote criminele zaken wisselden sterk van jaar tot jaar. De inkomsten uit boeten die stonden op kleine overtredingen, waarvan ook de veldbode of de aanbrenger een derde deel kreeg, vertoonden minder grote verschillen per jaar. Onder de post 'uitgaven' in de schoutrekening staan 150 gulden voor het opstellen van de rekening en vijf gulden voor procureursrechten vermeld. Beide bedragen kwamen aan de schout ten goede. De schepenen ontvingen samen jaarlijks slechts vier gulden. Daarnaast werden ze, evenals de schout, betaald voor het verschijnen bij rechtszittingen en het verrichten van officiële rechtshandelingen, zoals het passeren van akten, het aanstellen van voogden en het verrichten van de lijkschouwing. De kosten die de schout maakte in processen aangaande de aantasting van zijn ambtspositie, werden door hem bij de heer van Weert gedeclareerd. De uitgaven in de rekeningen van 22 februari 1719 tot 22 februari 1722 waren aanmerkelijk hoger dan de inkomsten. Dat de heer van Weert telkens flinke sommen moest bijpassen om de kosten van de rechtspraak te dekken, kwam voornamelijk

doordat er zoveel geld naar de schout ging¹⁴. In de burgemeestersrekeningen treffen we eveneens uitgaven ten behoeve van de schout aan. Voor het aanstellen van schepenen, burgemeesters en gekorenen, het zogenaamde veranderen van de wet, ontving de schout in de achttiende eeuw ieder jaar 44 gulden. Voor het bijwonen van de magistraatsvergaderingen ontving hij jaarlijks twintig gulden, terwijl de burgemeesters, de schepenen en de secretaris ieder tien gulden ontvingen. De extra uitgaven die de schout moest maken voor het bestuur van de stad en de buitenie, zoals de verzending van brieven, reizen en verteringen, werden steevast vergoed¹⁵. De inkomsten uit het schoutsambt zullen meestal boven de 250 gulden en wellicht boven de 300 gulden per jaar hebben gelegen. Voor een bedrag van 300 gulden kon in de achttiende eeuw een eenvoudig woonhuis in Weert gekocht worden.

3. De genealogie van de schouten Costerius.

3.1. Johan Costerius, 1654-1677.

Op 2 maart 1654 werd Johan Costerius schout van Weert¹⁶. Al eerder, in 1638, was hij rentmeester van de heer van het land van Weert, Nederweert en Wesseme geworden¹⁷. De familie Costerius kwam uit 's-Hertogenbosch. De oudst bekende Costerius is Hendrik Costerius uit Engelen bij 's-Hertogenbosch, die in de eerste helft van de zestiende eeuw leefde. Bij zijn vrouw Aleijdt kreeg hij de zonen Jacob en Jan. Nadat Hendrik overleden was, hertrouwde Aleijdt met Willem Goijarts, schout van Engelen. Deze schout werd stiefvader van de kinderen Costerius. Van Jacob Costerius, die in 1575 of 1576 is gestorven, weten we dat hij een zoon Jan had¹⁸. Op 4 juli 1599, tijdens de Bossche kermis, trouwde Jan met Maria van Breugel. Bij zijn overlijden, op 10 mei 1615, liet Jan waarschijnlijk zes kinderen na, van wie de oudste nog net geen zestien jaar was. Zijn vrouw stierf veel later, op 27 juli 1652. Zeker twee kinderen van hem, namelijk Johan en Wilhelmina, zouden zich in Weert vestigen. Wilhelmina bleef ongehuwd en stierf op 17 oktober 1693 op het kasteel van Weert¹⁹. Drie dagen later werd zij voor het altaar van St. Franciscus in de kerk van de Minderbroeders te Weert begraven²⁰.

Johan Costerius, geboren op 1 mei 1609, zou de dynastie Costerius te Weert vestigen²¹. Hij kwam uit een familie die veel onroerende goederen bezat. In de volgende paragraaf zullen hun bezittingen nader aan de orde komen. De vader van Johan en ook andere familieleden waren licentiaat in de rechten en werkten als juristen in 's-Hertogenbosch. Zijn moeder kwam uit een zeer voornamere regentenfamilie in 's-Hertogenbosch. Zijn grootvader, Arnold van Breugel, was lid geweest van de Raad van Brabant te Brussel en was evenals zijn peetoom, Albert van Breugel, vele jaren schepen in 's-Hertogenbosch geweest²².

De inname van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik in 1629 betekende voor vele hoog geschoolde katholieke functionarissen dat zij elders naar een ambt moesten omzien. Voortaan zouden de calvinisten de boventoon voeren in 's-Hertogenbosch en weldra ook in de Meierij. In het capitulatieverdrag voor de stad van 14 september 1629 werd bepaald dat de burgers vrij waren, met medeneming van hun bezittingen, uit de stad te vertrekken²³. Johan Costerius verbleef ten tijde van de val van de stad waarschijnlijk in verband met zijn studie in de rechten te Leuven. Zijn moeder nam niet de wijk naar elders. In 1631 bracht zij het heilig vaatwerk uit de kerk van Engelen in veiligheid. Zij bewaarde het en droeg het op 2 juni 1650 over aan de abt van Berne²⁴.

Johan trouwde op 30 juni 1637 voor de schepenen van 's-Hertogenbosch met Maria van Ham, dochter uit een vooraanstaande Bossche familie. Zij was op 3 november 1602 in de kathedraal van St. Jan gedoopt. Joannes, hun eerste kind, werd op 28 mei

Grafsteen van de familie Costerius (buiten tegen de muur van het Franciscanenklooster te Weert). Onder de wildeman uit het wapen van Costerius zien we de wapens van de families van Horne en Meurs, vroegere "heersers" over Weert.

1638 in dezelfde kerk gedoopt. Nog in hetzelfde jaar is het gezin naar Weert vertrokken, waar het waarschijnlijk direct op het kasteel van de heer van Weert kwam te wonen. Dit kasteel had een belangrijke militaire functie. De militaire gouverneur van Weert, Jan de Bourtemborg, had er ook zijn vertrekken. Op 21 augustus 1639 was Maria van Ham aanwezig bij de doopplechtigheid van de zoon van de gouverneur in de kapel van het kasteel²⁵. Het gezin Costerius was in Weert terechtgekomen omdat Johan hier rentmeester kon worden. In de Noordelijke Nederlanden kon een katholieke jurist moeilijk carrière maken. Na de mislukking van de Maasveldtocht van Frederik Hendrik in 1632 en de successen van de Spaanse landvoogd Don Ferdinand stond in 1637 het gehele Overkwartier van Gelre weer aan de kant van de Spaanse koning. De katholieke godsdienst was hier nu de enige toegestane religie. Vanuit het Franciscanenklooster in Weert werd zielzorg uitgeoefend in delen van de Peel en de Kempen in het protestantse Staats-Brabant. De katholieke, rijke en goed geschoolde Johan Costerius had in

Weert een glansrijke loopbaan voor de boeg.

Johan Costerius was Reijnier Bierens als rentmeester van de heer in het land van Weert, Nederweert en Wesseme opgevolgd. Met het kapittel van St. Servaas te Maastricht deelde de heer de opbrengst van de tienden te Weert. Rentmeester van het kapittel was Mattheus van Boecholt, zoon van de schout van Weert, Hendrik van Boecholt²⁶. De familie Van Boecholt was in Weert zeer machtig. Hendrik was op dertigjarige leeftijd in 1601 zijn zeventig jaar oude schoonvader Godert Kael als schout van Weert opgevolgd²⁷. De Van Boecholts waren zeker niet onbemiddeld. Hendrik had voor honderden guldens aan rentebrieven ten laste van de stad Weert uitstaan en bezat te Altweert een pachthoeve²⁸.

Zowel Hendrik van Boecholt als Johan Costerius oefende zijn gezag uit namens de heer van Weert. Een conflict tussen deze twee hoge functionarissen bleef niet uit. Costerius streefde ongetwijfeld naar een versterking van zijn positie te Weert, terwijl Van Boecholt wellicht gepoogd zal hebben het schoutsambt over te dragen aan zijn zoon Mattheus, de rentmeester van het kapittel van St. Servaas. Ook met de vorige rentmeester van de heer, Reijnier Bierens, was Van Boecholt in een proces gewikkeld geweest voor het Hof van het Overkwartier van Gelre te Roermond²⁹. Nu won echter de rentmeester van de heerlijkheid de machtsstrijd. Ondanks het advies van het Hof te Roermond aan de koning van Spanje om zelf een schout te benoemen in Weert wist de vrouwe van Weert Magdalena van Egmont, prinses van Chimay, haar rechten te handhaven en ze benoemde in 1654 haar eigen kandidaat: Johan Costerius.

Op de lijst met kandidaten die het Hof aan de koning had gegeven kwam Costerius niet voor. Bovenaan de lijst stond de vroegere schout van Someren die ontslagen was vanwege zijn katholieke geloof. Op de tweede plaats stond Mattheus van Boe-cholt en als derde en laatste werd een schepen en commissaris van de koning te Maastricht genoemd³⁰. Over de rentmeester van het kapittel van St. Servaas had de vrouwe van Weert geen zeggenschap. De in Weert wonende Mattheus van Boe-cholt bleef zeker tot de eeuwwisseling in deze functie³¹. Johan Costerius kreeg door de combinatie van de functie van rentmeester van de heerlijkheid Weert, Nederweert en Wessem met het schoutsambt van Weert een zeer machtige positie.

In 1677 konden beide functies worden overgedragen aan zijn zoon Arnold, die op 15 februari 1650 te Weert was geboren. Johans dochter Maria Anna, op 26 maart 1643 te Weert gedoopt, deed in 1662 haar professie in het klooster van de Reguliere Kanunnikessen te Mechelen³². Johan Costerius is in 1677 overleden en zijn vrouw Maria van Ham waarschijnlijk in 1682. In hun testament hadden ze bepaald dat ze begraven moesten worden in een grafkelder met een "sercksteen" in de Martinus-kerk te Weert³³.

3.2. Arnold Costerius, 1677-1722

Arnold Costerius, evenals zijn vader licentiaat in de rechten, werd op 28 januari 1677, enkele weken voordat hij 27 jaar werd, door Ernest Dominique Croy, prins van Chimay, heer van Weert, Nederweert en Wessem, aangesteld tot schout van Weert en rentmeester van het land van Weert, Nederweert en Wessem³⁴. Ruim een jaar later werd hij door keizer Leopold I in de adelstand verheven en kon hij de naam Costerius de Boschhoven voeren. In paragraaf 5 zal de verheffing aan de orde komen.

Op 29 mei 1680 trouwde Arnold te Eindhoven met Catharina Smits. Zij was een dochter van Johan Smits en Magdalena van Bladel. Smits was president-schepen van Eindhoven en rentmeester van het kwartier van Kempenland. De familie Smits was zeer vermogend. Als weduwe woonde Magdalena later samen met haar dochter Maria Smits en dier echtgenoot, de koopman Johan de Stocqui, in het grote huis "de Druijff" te Eindhoven. Volgens verklaringen van de dienstbode Elisabeth was de verstandhouding tussen de weduwe Smits en haar schoonzoon zo slecht dat mevrouw soms naar de kelder van het huis moest vluchten. Bij haar huwelijk bracht de steenrijke Catharina 20.000 gulden in³⁵.

Arnold Costerius en Catharina Smits kregen twaalf kinderen. Een aantal van hen stierf jong. Voor ons zijn enkele kinderen van belang. De oudste, Maria Anna, geboren op 7 mei 1681, trouwde in 1705 met Amandus Adrianus de Hornes, heer van Warm en Ast³⁶. De eerste zoon stierf enkele weken na de geboorte. De tweede, Johan Anton Joseph, geboren op 24 juni 1683, zou schout van Weert worden. Op 3 mei 1689 werd Joanna Alexandrina Costerius geboren. Zij trouwde in 1722 te Roermond met de bijna 19 jaar oudere schout van Wessem, Christophorus Mattheus van Bree. De derde zoon, Bernard Joseph, werd op 15 mei 1691 geboren. Hij zou eveneens schout van Weert worden. Isabella Ludovica Costerius, geboren op 14 februari 1695, trouwde in 1723 met de Roermondenaar Arnold Joseph van de Berg, die evenals zijn vader lid van het Hof van het Overkwartier van Gelre zou worden. De Van den Berghs waren een goede partij voor de familie Costerius, mede omdat Weertenaren sinds 1702 niet meer van hun schepenbank in appel behoorden te gaan voor de schepenen van Wessem maar voor het Hof te Roermond. Toen Arnold Joseph aan de weduwe Costerius om de hand vroeg van "haere seer lieve persoone", zoals hij Isabella Ludovica noemde, weigerde zij dan ook niet³⁷. De twee jongste dochters van Arnold Costerius, te weten Maria Elisabeth Magdalena en

Verjaardagsgedicht voor Isabella Ludovica Costerius (1695-1771), gemaakt door pater Policarpus alias Philippus Joseph Willem van der Vekene in 1744. (Rijksarchief in Limburg. Archief familie Van den Bergh te Roermond, inv. nrs. 98).

Lucia Theresia, geboren in 1697 en 1699, bleven hun hele leven lang in één huis wonen in Weert. In hun gezamenlijk testament waarin zij elkaar tot enige erfgenaam aanwezen, spraken zij van "eene sonderlinge genegenthey" voor elkaar. Op 14 juli 1757 werd Maria Elisabeth Magdalena in het familiegraf in de Martinuskerk begraven. Lucia Theresia werd daar bijna acht jaar later bijgezet³⁸.

De 72-jarige schout Arnold Costerius maakte op 17 oktober 1722 zijn testament. Over zijn gezondheid werd toen gezegd: "kranck naer den lichaem nochtans gaende door de camere"³⁹. Kort daarop is hij overleden. Op 24 oktober werd zijn lichaam te ruste gelegd in het familiegraf. Zijn vrouw Catharina Smits werd op 10 oktober 1738 begraven.

3.3. Johan Anton Joseph Costerius, 1724-1741

Na het overlijden van Arnold Costerius waren er blijkbaar twee, misschien zelfs drie kandidaten om hem als schout van Weert op te volgen, namelijk zijn zonen Johan Anton Joseph en Bernard Joseph en mogelijk zijn schoonzoon, de schout van Wessem, C.M. van Bree. De periode 1722 tot 1724 kan als een soort interregnum beschouwd worden. Na het overlijden van hun vader kregen de kinderen Costerius onenigheid over de nalatenschap. In zijn testament had Arnold Costerius zijn vrouw als universeel ergenaam aangewezen. De twee oudste kinderen, Maria Anna, gehuwd met De Hornes, en Johan Anton Joseph, eisten waarschijnlijk de rente van de kapitalen van hun kindsdelen van hun moeder op en stonden tegenover de andere kinderen⁴⁰.

Terwijl de tweede zoon Bernard Joseph in 1722 reeds rentmeester van het land van Weert, Nederweert en Wessem en schout van Nederweert werd, trad de oudste zoon niet onmiddellijk op als schout van Weert. Aanvankelijk fungeerde Bernhard Joseph ook als schout te Weert. In 1723 en 1724 was Christophorus Mattheus van Bree substituut-schout van Weert⁴¹. Van Bree en zijn vrouw Joanna Alexandrina Costerius bezaten te Weert onroerende goederen en hadden er geldleningen uitstaan. Hun zoon Arnoldus trad in het klooster van de Reguliere Kanunniken te Weert in⁴².

Vanaf 1724 trad Johan Anton Joseph Costerius op als schout van Weert. Hij was evenals zijn voorgangers licentiaat in de rechten. Waarschijnlijk verbleef hij vaak buiten Weert. Hij was langdurig met zijn familie in processen gewikkeld over de nalatenschap van zijn vader. Na het overlijden van zijn moeder in 1738 begon een nieuwe serie processen. Lang heeft hij zijn moeder niet overleefd. In de begraafboeken van de St. Martinusparochie en het Franciscanenklooster in Weert staat hij niet vermeld. Waarschijnlijk is hij in de winter van 1741 op 1742 elders overleden en begraven⁴³.

3.4. Bernard Joseph Costerius, 1742-1759

Rond zijn 51ste jaar werd Bernard Joseph Costerius schout van Weert. Hij vervulde dat ambt al te Nederweert en Wessem en was rentmeester van het land van Weert, Nederweert en Wessem⁴⁴. Hij moet een machtig man geweest zijn. Op 6 december 1719 was hij getrouwd met Maria Regina Verspecht, een regentendochter uit Asse bij Brussel. In de hoofdstad van de Zuidelijke Nederlanden had hij na zijn studietijd de juristenpraktijk leren kennen. Twee broers van Maria Regina waren advocaat in deze stad⁴⁵.

Bernard Joseph en Maria Regina kregen veertien kinderen van wie een aantal op zeer jeugdige leeftijd stierf. Maria Catharina Angelina, de oudste dochter, werd Ursuline te Leuven⁴⁶. Hun dochter Maria Anna Barbara huwde op 19 december 1761 te Weert met Leo Jacobus Smeets, advocaat te Maaseik. Hun zoon Arnoldus Ignatius Jacobus, geboren op 24 juli 1725, bracht het tot een hoge positie in de geestelijke stand. Na de Latijnse school te Weert studeerde hij theologie en werd op 23 mei 1750 tot priester gewijd⁴⁷. In 1748 was hij reeds kanunnik aan het kathedraal kapittel te Roermond. Na het overlijden van bisschop De Robiano bekleedde hij van 6 juli 1769 tot 29 mei 1770 de post van vicaris-generaal in het bisdom. Na het vertrek

van de nieuwe bisschop in 1775 was hij wederom enkele maanden de hoogste geestelijke⁴⁸. Zijn jongere broer Bernardus Ludovicus Jacobus, geboren op 26 juli 1727, behaalde op 13 november 1746 de eerste prijs in de "generale promotie der vier paedagogiën" van de universiteit van Leuven en werd dus "primus". Tien dagen later werd hij met veel vertoon te Weert ingehaald. Bij de Molenpoort werd hij door de drie schutterijen en een menigte volk verwelkomd. Voor de poort van de Latijnse school werden toespraken gehouden en concerten gegeven. Buiten bij de kerk voerde deken Boogaerts het woord en daarna werd in de kerk een zeer plechtig Te Deum gezongen. Na afloop ging de primus met de schutterijen en zijn gevolg naar het huis van zijn ouders. Voor de ingang werden daar enkele saluutschoten afgevuurd⁴⁹.

Sabina Helena Costerius was geboren op 1 september 1733. Zij bleef ongehuwd en overleed op 23 september 1811 in het huis van de weduwe van Jean van Dijk in de Beekstraat in Weert. Henrica Sophia Costerius, haar anderhalf jaar jongere zus, trouwde met Winandus Poell, lid van de magistraat van Geldern. Ferdinand Johan Joseph Costerius, waarschijnlijk in 1739 niet in Weert geboren, zou zijn vader opvolgen als schout van Weert⁵⁰. Zijn jongere broer Alexander Joannes Antonius Josephus, op 26 april 1741 te Weert gedoopt, trouwde te Roermond met Maria Elisabeth Dorothea van Dunghen. Alexander werd advocaat te Weert en was van 1778 tot 1791 schout te Wessem. Hij verzocht zelf om ontslag als schout⁵¹. Te Roermond werden drie kinderen van Alexander gedoopt. Zijn dochter trouwde met A.H.Th. baron Michiels van Verduijnen en zijn twee zonen bleven ongehuwd. Zij hadden van hun ouders bezittingen in Weert geërfd.

Op 24 juli 1745 werd Arnoldus Agnatus Jacobus Costerius in de Martinuskerk te Weert gedoopt. Hij was het laatste kind van schout Bernard Joseph Costerius en Maria Regina Verspecht⁵². Hij liet geen nakomelingen na. Maria Regina overleed in 1754 en haar man volgde haar vier jaar later. Beiden werden begraven in het familiegraf in de St. Martinuskerk te Weert.

3.5. Ferdinand Johan Joseph Costerius, 1759-1795

Vrijwel onmiddellijk na het overlijden van zijn vader volgde Ferdinand hem op als rentmeester van het land van Weert, Nederweert en Wessem en als schout van Weert en Nederweert. Op 12 juni 1759 legde hij hiervoor de eed af in handen van de intendant van de heer van Weert⁵³. Alleen in Wessem kon hij zijn vader niet als schout opvolgen. Op 13 mei 1761 trad hij te Bergen op Zoom in het huwelijk met Joanna van Mattenburgh. Zij kwam uit een rentmeestersgeslacht in het Markiezaat van Bergen op Zoom.

Wat betreft hun gezinsleven troffen ze het allerminst. Nadat ze drie kinderen hadden gekregen overleed Joanna. Hun dochter was al eerder in de wieg gestorven. F.J.J. Costerius bleef met zijn twee zonen achter. Zijn oudste zoon, Petrus Bernardus Josephus, studeerde rechten. Hij stierf op 21-jarige leeftijd in de "afspanninghe Groenendael" nabij Brussel. Zijn jongste zoon was ruim acht maanden eerder, op 28 december 1790, in de leeftijd van 19 jaar te Weert gestorven.

De Franse Revolutie had ervoor gezorgd dat het oude stelsel van bestuur in Frankrijk verdween. Voortaan zouden daar wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht gescheiden zijn. De expansiedrift van de revolutionairen was groot. In april 1792 trokken Franse troepen de Oostenrijkse Nederlanden binnen. Binnen een jaar moesten ze het land echter ontruimen. In juni 1794 kwamen de Fransen terug en hadden meer blijvend succes. Op 1 oktober 1795 werden de Oostenrijkse Nederlanden officieel bij Frankrijk ingelijfd. Met de schepenbank verdween het oude ambt van schout. Vanaf 1796 was er een nieuw stelsel van bestuur en rechtspraak in

Weert. Door het vrederecht en de rechtbank van enkele politie werd er voortaan te Weert rechtgesproken. Ferdinand Johan Joseph Costerius overleefde de revolutionaire veranderingen en kreeg als "assesseur" tijdelijk een functie in het bestuur van de nieuwe gemeente. Hij overleed als rentenier op 1 september 1805⁵⁴.

4. De bezittingen van de familie Costerius

4.1. Onroerende goederen buiten Weert

Vermeldingen van het bezit van de familie Costerius kunnen slechts beschouwd worden als een weergave van de stand van zaken in een bepaalde tijd. Onroerende goederen bleven zelden eeuwenlang in handen van een familie met dezelfde naam. Door vererving kwamen goederen dikwijls op een andere naam te staan. De familie Costerius verkocht niet vaak onroerende goederen. Wel werden er geregeld stukken grond aangekocht.

De oudste bezittingen van de familie lagen ten noorden van 's-Hertogenbosch langs de Maas. Rond 1600 bezat Jan Costerius in en nabij Engelen een groot aantal hectaren beemden, onder andere genaamd de Hoefslag, de Sluijcamp, de Steenvon, het Schrijverswerck, Op den Beempt en In de Hambaecken⁵⁵.

Circa 1610 kocht Jan Costerius goederen aan die in Empel, Rosmalen, Nuland en Maren en omgeving lagen. Ook hier betrof het voornamelijk drassige weilanden. Tot in de achttiende eeuw bleef de familie Costerius eigenaar van deze gronden. In sommige jaren stond er zoveel water op dat ze niet verpacht konden worden. De Bossche koopman Johan van den Heuvel was als rentmeester voor de regio 's-Hertogenbosch in dienst van de familie Costerius. Hij klaagde in juli 1722 dat de gronden onder Maren vanaf 1720 niets meer hadden opgeleverd en dat onder Rosmalen in 1721 niets geënd kon worden. Omdat er zo veel hooiland was in de buurt van 's-Hertogenbosch, viel het moeilijk te verpachten. De prijzen waren laag en de grondlasten relatief zwaar⁵⁶. De verliezen waren soms hoog. Ghijsbertus van Balen, een voorganger van rentmeester Van den Heuvel, presenteerde Arnold Costerius een rekening over de jaren 1702 tot en met 1705 over het beheer van zijn goederen, waaruit blijkt dat de ontvangsten 1649 gulden en drie stuivers bedroegen en de uitgaven 1838 gulden en zeventien stuivers. Het tekort bedroeg dus ruim 189 gulden⁵⁷. De "Vinckelhoeve" bij Nuland met twaalf "morgen" land was een winstgevend bezit. Jan Costerius had deze pachthoeve in 1610 voor 1145 gulden gekocht en de laatste schout Costerius in Weert werd er nog eigenaar van⁵⁸.

Te 's-Hertogenbosch bezat de familie Costerius in de achttiende eeuw verschillende huizen. In 1613 had Jan Costerius in de Peperstraat het huis "de Stooterspoort" gekocht. In het begin van de achttiende eeuw werd het voor 200 gulden per jaar verhuurd aan stadspensionaris Van Breugel. Een kleiner huis op de hoek van de Peperstraat en de Putstraat werd van 1703 tot 1706 voor 24 gulden per jaar verhuurd. In de Hinthamerstraat werd het huis naast "de drie clocken" rond 1675 voor zestig gulden en dertig jaar later voor negentig gulden per jaar verhuurd. Bij de huurovereenkomsten voor huizen in de stad bedongen de leden van de familie Costerius vaak dat een klein deel van het huis permanent door hen gebruikt kon worden voor opslag van spullen en dat enkele kamers op de begane grond ieder jaar gedurende een aantal weken voor hen ter beschikking moesten staan⁵⁹. Zo hadden ze dus een pied-à-terre te 's-Hertogenbosch en later ook in Eindhoven. De kelder van het huis in de Hinthamerstraat werd in 1703 apart voor zeven en een halve gulden per jaar verhuurd aan bierbrouwer Frans Mutters⁶⁰.

Door overdracht van schuldbrieven ter waarde van 3000 gulden en na het doen van hulde en manschap voor het leenhof van Brabant te Den Haag werd Arnold Coste-

den. Als heer verkreeg hij de helft van de lage en middelbare jurisdictie te Deurne en Liessel. Het Huis Liessel had een lange geschiedenis. In 1525 kreeg Everard van Deurne van Karel V het recht om te Liessel nabij de grens tussen Brabant en Gelre een blokhuis of versterking te bouwen ter verdediging tegen "die onwillige en ongehoorsame Gelderschen"⁶¹. Het blokhuis werd van de hertog van Brabant in leen gehouden. Later traden de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën in de rechten van de Brabantse hertog en installeerden hun raad en leenhof van Brabant en de Landen van Overmaze te Den Haag. De tienden te Liessel waren leenroerig aan de abdij van Echternach. Arnold Costerius verkreeg de opbrengst van de helft van de tienden in leen. Na het overlijden van de weduwe Costerius in 1738 raken de heerlijke rechten te Liessel versnipperd onder de erfgenamen⁶². Een enkele maal verbleven er leden van de familie Costerius in het Huis Liessel⁶³.

Via Catharina Smits, de echtgenote van Arnold Costerius, verwierf de familie Costerius de hoeve Ganschwinkel te Mierlo. In 1721 deed Arnold een huis met erf in de Kruisstraat onder Helmond van de hand⁶⁴. De Ganschwinkel ging door vererving in de tweede helft van de achttiende eeuw over naar de familie Van den Bergh te Roermond⁶⁵.

Nabij Eindhoven waren in de achttiende eeuw de twee pachthoeven "het Vaertbroek" onder Woensel en "de Treurenburg" te Stratum in het bezit van de familie Costerius. Waarschijnlijk zijn beide hoeven via Catharina Smits verkregen⁶⁶. In de stad Eindhoven bezat Catharina onder meer het huis "De Sterre" aan de Steenweg en de brouwerij "de Werelt". "De Sterre" bracht in het begin van de achttiende eeuw jaarlijks 225 gulden aan huurpenningen op. Rond 1740 werd het huis verkocht voor 1950 gulden⁶⁷.

Voor zover bekend bezaten leden van de familie Costerius geen eigen huizen te Brussel. Slechts kortstondig waren de kinderen van B.J. Costerius en Maria Regina Verspecht medebezitters van drie huizen in deze stad. Hun oom Joannes Verspecht had hun in 1756 deze woningen met een gezamenlijke waarde van 5716 gulden nagelaten⁶⁸.

4.2. Onroerende goederen te Weert

Johan Costerius woonde amper enkele jaren in Weert of hij kocht er grond. Op 16 februari 1644 kocht hij van de familie Seels circa twintig hectaren en op 15 mei 1650 verkreeg hij de boerderij van Anna Dillen⁶⁹. Leden van de familie Costerius kochten geregeld kleine percelen land in Weert. Soms vielen de gronden hun toe omdat de hypothecaire geldleningen die erop gevestigd waren niet afgelost konden worden.

Een belangrijk bezit was de Vrouwenhof op Leuken. Op 20 december 1659 werd Arnold Costerius tegen betaling van 900 pattacons ofwel 3600 gulden door vrouwe Magdalena van Egmont "beleend" met het goed⁷⁰. Het omvatte meer dan twaalf hectaren landbouwgrond. Bij de hoeve behoorde bovendien het "Vrouwenbosken" met een grootte van enkele hectaren, dat nabij de Moosdijk lag. Arnold Costerius raakte in langdurige processen verwickeld met de bestuurders van de buitenie van Weert omdat hij weigerde de grondlasten als contributie en schatting voor de Vrouwenhof te betalen daar hij de grond zogenaamd in leen hield. Vanaf circa 1681 tot circa 1716 werd er geprocedeerd voor verschillende gerechtelijke instanties. Costerius moest echter inbinden en vanaf 1705 werden de lasten betaald⁷¹.

Nog belangrijker dan de Vrouwenhof was de hof op Boshoven, later wel Scholtishof genoemd. Johan Costerius verkreeg deze hof, die uit een pachtboerderij met meer dan vijftien hectaren grond en een voorname woning bestond, waarschijnlijk

Scholtissenhof op de Boshoverbeek. Inmiddels gesloopt.

rond 1660 in volle eigendom. De Scholtissenhof kwam via Isabella Ludovica Costerius in handen van de familie Van den Bergh, waarin hij lange tijd bleef. De hoeve werd beheerd door een zogenaamde halfman. In de zeventiende en achttiende eeuw viel de helft van de opbrengst van het landbouwbedrijf toe aan leden van de familie Costerius. De familie beschikte er over een "Heeren Huis". Het complex lag een eind buiten de stad aan de rand van de heide, waar tegenwoordig het recreatiegebied De IJzeren Man gelegen is⁷².

Zoals we reeds bij de bezittingen bij Eindhoven en 's-Hertogenbosch zagen, kwam het vaak voor dat grote boerderijen of hoeven werden bezeten door burgers uit de stad. Oorspronkelijk, in de middeleeuwen, was een hoeve zo groot dat één huishouden van de opbrengst kon leven. Een hoeve was niet alleen een begripsomschrijving voor een boerderij met percelen grond maar ook een oppervlaktemaat, meestal zo'n twaalf hectaren groot.

Op 24 maart 1731 werd Bernard Joseph Costerius eigenaar van een derde hoeve in de buitenie van Weert, namelijk de Krangerhof te Swartbroek. Casper Hoeben werd er pachter⁷³. Advocaat Alexander Costerius, zoon van de eigenaar, verbleef mogelijk af en toe op het goed de Krang⁷⁴. Op 17 april 1816, nog geen twee jaar voor zijn overlijden, verkocht Alexander het vee en de inboedel van de hoeve. Voor elf runderen, twee paarden, vijf karren, twee ploegen, het gereedschap, de meubelen en de voorraad landbouwprodukten kreeg hij 2555,05 franken.

Enkele kleine boerderijen en losse percelen landbouwgrond bezat de familie Costerius in latere jaren vooral in Tungalroy en Swartbroek. In de Graswinkel was de familie eigenaar van beemden, onder meer van "den pannenstert". Dichtbij de stad bezat de familie in de achttiende eeuw goede akkers zoals op "de Hage", nabij het voormalige kasteel en "op den Hugo" in de Keenterakker. Uit veel bosjes en houtwallen werd regelmatig hout aan de boeren verkocht⁷⁶.

De schouten Johan en Arnold Costerius zullen nog voornamelijk op het kasteel gewoond hebben. Ook na de verwoesting van het kasteel in augustus 1702, tijdens de Spaanse Successieoorlog, bleven delen van het gebouw bewoonbaar. Toen de prins van Chimay, als heervan Weert, in 1718 de stad kwam bezoeken, verbleef hij bij Arnold Costerius in een der bijgebouwen van het vervallen kasteel⁷⁶. De schoutenfamilie kon buiten de stad terecht op haar hoven, maar ze bezat zeker vanaf het begin van de achttiende eeuw, maar wellicht reeds eerder, ook het huis "de Verkeerde Werelt" in de Hoogstraat. Naast deze woning lag het huis "de Fortuijne". Burgemeester Goort Hugo, bewoner van dat riant huis, had op het terrein tussen beide huizen een klein "koockhuijsken" staan. De latere eigenaren van "de Fortuijne", burgemeester Johan Schinckels en zijn vrouw Anna Catharina Bex, lieten dat huisje afbreken en op die plaats kwam hun mestkuil. Voor de familie Costerius was dit aanleiding om hierover van 1717 tot 1735 te procederen. De familie wilde namelijk de mogelijkheid hebben om via het erf en de poort van "de Fortuijne" bij haar schuur te komen, terwijl de mestkuil de toegang daarnaar belemmerde. De familie Costerius moest echter genoegen nemen met een niet al te hoog volgepakte kuil, zodat er overheen gereden kon worden⁷⁷. In verband met onenigheid tussen de kinderen van Arnold Costerius en Catharina Smits over de verdeling van de nalatenschap van hun ouders werd in maart 1751 het huis openbaar te koop aangeboden, waarbij het ingezet werd op 3200 gulden. Er kwam echter geen enkel bod⁷⁸. Op 3 december 1726 had Bernard Joseph Costerius van oud-burgemeester Joannes van der Rieth, weduwnaar van de rijke Anna Hugo, voor 1146 gulden een huis met een stal, een schuur en een moestuin in de Langstraat gekocht. Aan de ene kant grensde het aan het erf van de gefortuneerde koopman Martinus Tercken en aan de andere kant aan het Molenstraatje. Costerius nam een schuld van 800 gulden die op het huis gevestigd was over. De beide laatste schouten van Weert hebben hier gewoond. In 1767 verwierf de schout Ferdinand Johan Joseph nog een moestuin aan het Molenstraatje. Tot aan zijn dood in 1805 bleef hij met twee dienstboden in dit huis wonen⁷⁹.

4.3. Rentebrieven

Onder het Ancien Régime werden de rechtshandelingen met betrekking tot het uitleenen van geld anders beschreven dan tegenwoordig. De geldgever kocht voor een

Vrouwenhof op Leuken in 1938. Inmiddels gesloopt.

bepaalde som een jaarlijkse uitkering of rente bij iemand die een kapitaal in een keer nodig had. De jaarlijkse uitkering was gelijk aan drie en een half tot vijf procent van het totaal verstrekte kapitaal en bleef steeds gelijk. Degene die de rente verkocht, de uitgever, was pas verlost van zijn jaarlijkse betaling als hij ook het volledige kapitaal had terugbetaald. Er konden echter ook eeuwigdurende renten gekocht worden. De verkoper van een rente of rentebrief kon, om meer zekerheid te geven voor de betaling van de aflossing en de rente, een onderpand aanbieden. Zo werden renten veelal op onroerende goederen gevestigd. Openbare bestuurslichamen, zoals het stadsbestuur van Weert, verkochten ook rentebrieven. De kopers vertrouwden dan, net als tegenwoordig de inschrijvers op staatsleningen, op een goed beheer van de openbare kas. De koper van een rentebrief kon deze aan een ander doorverkopen. Een rentebrief kon in waarde dalen als degene die hem oorspronkelijk had uitgegeven slecht van betalen was. Uit onderstaande staat van de door de leden van de familie Costerius aangekochte rentebrieven kan een indruk verkregen worden van de omvang van de door de familie uitgeleende gelden. Deze lijst is allesbehalve volledig omdat de gegevens uitsluitend komen uit het oud-rechterlijk en administratief archief van Weert. Geldleningen die de familie Costerius verstrekte onder hypothecair verband op goederen buiten Weert werden geregistreerd in de protocollen van de schepenbanken binnen wier ressort het bezwaarde goed was gelegen.

De familie Costerius vervulde voor een groot gebied, met name de Kempen, een belangrijke bankiersfunctie. In de staat zijn de overdrachten van rentebrieven binnen de familie Costerius, die vaak plaats hadden in verband met erfeniskwesties, niet vermeld.

Staat van de door de familie Costerius te Weert gekochte rentebrieven

datum	koper	uitgever	kapitaal	bron ⁸⁰
28- 2-1662	Johan Costerius	Willem Mattijsen	700 gulden	folio 142
24- 4-1663	Johan Costerius	Giellis Boonen	500 gulden	f. 7v.
13- 9-1666	Johan Costerius	Bestuur Weert	3969 gldn & 17 st.	O.A.W. 1550
15- 4-1682	Arnold Costerius	Bestuur Weert	6400 gulden	O.A.W. 1556
25- 5-1682	Arnold Costerius	Bestuur Weert	2000 gulden	O.A.W. 1557
31- 1-1721	B.J. Costerius	Henricus van Heesel	1800 gulden	proces 1729
20- 6-1722	B.J. Costerius	Gelandi Fijhancke	1800 gulden	f. 115v.
23- 6-1722	B.J. Costerius	Wed. H.M. Bormans	600 gulden	f. 117
3- 9-1727	J.A.J. Costerius	Wilhelmus Schreijckens	200 gulden	f. 296v.
18- 3-1728	B.J. Costerius	Bartel Cogels	700 gulden	f. 309v.
19-11-1731	B.J. Costerius	Dirck Saesen	200 gulden	proces 1753
29-10-1735	B.J. Costerius	Jan van Mofert	200 gulden	f. 19v.
27- 7-1744	B.J. Costerius	Jacob Cupers	250 gulden	f. 179
24- 4-1745	B.J. Costerius	Jan Janssen Royackers	300 gulden	f. 188v.
27- 4-1756	F.J.J. Costerius	Willem Stocken	250 gulden	f. 328
10- 1-1759	F.J.J. Costerius	Gerard Gielis	700 gulden	f. 17
26- 8-1766	F.J.J. Costerius	Bestuur Weert	500 gulden	f. 118
5- 8-1767	F.J.J. Costerius	Nijs Verhoeven	300 gulden	f. 36
28- 2-1772	F.J.J. Costerius	Christiaen Rogier	200 gulden	f. 241
13- 2-1781	F.J.J. Costerius	Bestuur Weert	268 gldn & 5 st.	f. 2 en O.A.W. 1547w.
3- 8-1781	F.J.J. Costerius	Maria Johanna Frencken	600 gulden	f. 17v.
13-12-1783	F.J.J. Costerius	Joannus van Grimbergen	400 gulden	f. 85v.
20- 4-1785	F.J.J. Costerius	Nicolaes Thielen	400 gulden	f. 147v.
16-12-1785	F.J.J. Costerius	Francis Mertens	150 gulden	f. 174v.
22- 4-1786	F.J.J. Costerius	Martinus Pelmers	400 gulden	f. 13v.
15- 1-1788	F.J.J. Costerius	Joannes Crijns	100 Fr. kr.	f. 70v.
26- 3-1788	F.J.J. Costerius	Guilliam van Isterdael	200 Fr. kr.	f. 81v.
23- 1-1789	F.J.J. Costerius	Henricus Houtappels	500 Fr. kr.	f. 116v.
6- 7-1789	F.J.J. Costerius	Arnoldus van Eeckershot	4100 gulden	f. 149

4.4. Gebruiksgoederen en diensten

Van de huidige verblijfplaatsen van de roerende goederen die de familie Costerius heeft bezeten, is maar weinig bekend. Het lijkt haast vanzelfsprekend dat er van zo'n voorname familie meubels, serviesgoed en schilderijen bewaard zijn gebleven. Er is slechts één portret van Isabella Ludovica Costerius bekend⁸¹. Verder berust er in het Weertse museum de Tiendschuureen kandelaar met het wapen van de familie Costerius. Gelukkig is een deel van het familiearchief, dat terechtgekomen is in het archief van de familie Van den Bergh, bewaard gebleven. In het archief van de schepenen van Weert treffen we eveneens veel akten betreffende de familie Costerius aan. Zo weten we zelfs dat Arnold Costerius in 1701 ten minste twee zwarte ruinen bezat⁸².

Hun huizen waren luxe ingericht. Porseleinen serviesgoed kocht Arnold Costerius onder meer via zijn rentmeester Ghijsbertus van Balen in 's-Hertogenbosch⁸³. Lucia Theresia Costerius woonde, nadat haar lievelingszus in 1757 was gestorven, tot haar dood in 1765 in haar grote huis in de Molenstraat te Weert. In dit huis, dat ze gehuurd had van de erfgenamen van haar zwager Christophorus Mattheus van Bree, die schout van Wessem was geweest, was een kamer voor haar executeurtestamentair, Josephus Janssens, de deken van Weert, ingericht⁸⁴. Na haar overlijden werd in aanwezigheid van deken Janssens op 29 en 30 mei 1765 een inventaris van de nagelaten goederen opgemaakt⁸⁵. Per vertrek werden de goederen genoteerd. Op de begane grond telde het huis vier ruime kamers, een grote keuken en een achterkeuken. Boven waren er eveneens vier kamers en een bergruimte. Het huis had een royale kelder waarin ook het kamertje van de knecht was. Mevrouw Costerius gebruikte zelf alleen de vertrekken op de begane grond. De voornaamste kamer was de "grooten achtersael naest den moeshof". Deze kamer zal gebruikt zijn als eetzaal. Hier hingen zes schilderijen en een spiegel met een schildpadden lijst. Er stonden ruim veertig kopjes en schoteltjes van Japans, blauw en bruin porselein, negen Japanse bordjes en twee theepotten. Er was een tafel met zes stoelen die bekleed waren met rode trijp. Ook het zilveren bestek en twee zilveren kandelaars stonden hier. Het linnengoed, dat waarschijnlijk in de laden van een andere tafel die in het vertrek stond lag, bestond uit 24 servetten, negen tafellakens, tien beddelakens en elf handdoeken. Meer tafellinnen zullen we in de grote slaapkamer op de begane grond aantreffen.

In de kamer aan de straatkant kon men waarschijnlijk na het eten rustig zitten. Hier was een bed en er stonden vier tafeltjes en zes Spaanse leren stoelen. Op de grond lag een pers en aan de wand hing een spiegel met een vergulde lijst. Het serviesgoed was beperkt tot zes kopjes voor chocolade. Geestrijk vocht werd waarschijnlijk meestal in de kamer achter de keuken gedronken. Hier hing dan ook een wit gordijn voor de ramen. Er stonden zes zogenaamde bierstoelen en negen stoelen met een hoge leuning. Bij deze kamer hoorden negen bier- en negen wijnglazen en enkele theeblikken.

De keuken lag waarschijnlijk vrij centraal in het huis. Hier stonden veel koperen potten en zo'n vijftig tinnen borden. Er stond een tafel met stoelen waaraan de dienstbode en de knecht konden eten. Toen de inventaris werd opgemaakt hingen er nog twee hammen. Vanuit de keuken kon men niet alleen naar de achterkeuken, waar wat tuingereedschap lag, maar er was ook een doorgang naar de stort, waar gespoeld kon worden en waar ketels, pannen, potten, een spinnewiel en een houten emmer stonden.

De kamer naast de stort was de slaapkamer van Lucia Theresia Costerius. Hier lagen zoveel spullen dat de opstellers van de boedellijst er 's avonds niet mee klaar kwamen en de volgende dag verder gingen met deze kamer. Veel tijd kostte het no-

Kandelaar, met op de voet een afbeelding van het wapen van de familie Costerius. Zilver, gedreven, 24 cm. hoog, gekleurd met meesterteken RV, 17de eeuw. (Gemeentemusea Weert, bruikleen van de St. Martinusparochie te Weert).

Afbeelding van het wapen van de familie Costerius op de voet van de zilveren kandelaar.

teren van de archiefstukken die in allerlei mandjes en kistjes lagen. Hier stond dus niet alleen haar bed. Naast de belangrijke papieren werden er ook kleinoden bewaard. Vooral het zilverwerk viel op: één crucifix, een zakhorloge, twee snuifdozen, twee peper- en zoutstelletjes en een theepotje met komfoor. Er lagen vier gouden vingerringen en een aantal oorbellen. Om haar toilet te maken had mevrouw drie strooien poederdozen en een poederdoos van zilver tot haar beschikking. De linnenkast in deze kamer was gevuld met: 34 servetten, negen tafellakens, negentien beddenlakens, twintig el onbewerkt linnen, zeventien hemden, een aantal jassen en rokken, tien zakdoeken, veertien halsdoeken, drie paar handschoenen, twee paar muilen, zes paar kousen en maar liefst 25 mutsen waarbij ook ondermutsen.

Boven de grote eetzaal lag waarschijnlijk de "grote solderkamer". Deze ruimte was voorheen wellicht gebruikt als slaapkamer door een van de dames Costerius. Hier stond een ledikant, een tafel met zes stoelen, een schrijftafel met laatjes en een kapstok. Deze kamer had evenals het vertrek van de deken dat ernaast lag, glasgordijnen. Zijn kamer was zeer eenvoudig ingericht. Er stonden een bed met een strozak, twee eenvoudige stoelen en één armstoel. In de kamer aan de voorkant konden waarschijnlijk evenals in de grote zolderkamer gasten slapen. Behalve een ledikant en een tafel met stoelen zien we hier een klerkast. De dienstbode sliep vermoedelijk in de kamer boven de keuken. In dit vertrek waren niet alleen een aantal meubelen die we gewoonlijk aantreffen in een slaapkamer, maar ook een spinnenveger, twee borstels, vijf wasmanden en vijf boterpotten. De knecht sliep naast de kelder

in een bedstede. In de kelder stonden twaalf tonnen en drie wastobben. Helaas is er geen beschrijving van een interieur van een huis van een Weertse schout bekend. Vermoedelijk was daar de weelde groter. De inrichting van het huis van de dames vertelt iets over hun levenswijze. Met betrekking tot het gezin van schout Arnold Costerius hebben we gelukkigerwijs enkele gegevens kunnen achterhalen over de aanschaf van levensmiddelen⁸⁶. Luxe produkten moesten van elders komen. Hun rentmeester in 's-Hertogenbosch, Ghijsbertus van Balen, en later Johan van den Heuvel, lieten ze daar produkten kopen die van ver kwamen. Jaarlijks werden er flinke hoeveelheden Franse wijn aangeschaft. Deze wijn kwam per schip via Rotterdam naar 's-Hertogenbosch, waarna het transport over land naar Weert ging. Bij de Bossche apotheker Hendrik Paymans werden grote bestellingen geplaatst. Van september 1697 tot oktober 1698 werden er ten minste 96 potten wijn afgeleverd en van december 1699 tot maart 1701 op zijn minst 375 potten en één vat wijn en een vat brandewijn. Jenever werd in kleinere hoeveelheden gekocht. Vanuit 's-Hertogenbosch werden ook flinke ladingen vis bij het gezin Costerius bezorgd. Vooral vis die lang houdbaar was, zoals stokvis en bokking, kon van ver aangevoerd worden. Een enkele maal werd er in Weert verse haring bezorgd⁸⁷. Vanuit 's-Hertogenbosch betrok het gezin Costerius ook specerijen en andere uitheemse produkten zoals rijst, amandelen, citroenen, rozijnen, gember, saffraan, thee en koffie. Tijdens de ziekte van haar echtgenoot in september 1702 plaatste mevrouw Costerius rechtstreeks de bestellingen bij de Bossche apotheker. Er moesten vooral citroenen komen. Twintig jaar later, toen haar man dodelijk ziek was, vroeg ze biscuit en twee "bitter oraijen apelen"⁸⁸. Met dit laatste werden geen sinaasappelen bedoeld maar granaatappels. Het vlees van deze vrucht geeft een verfrissende bittere smaak en de schil werd gebruikt als geneesmiddel tegen onder meer diarree. De leden van de vroegste generaties van het geslacht Costerius in Weert hadden ongetwijfeld een streng katholieke levensovertuiging en vonden vermoedelijk dat ze om geloofsredenen verdreven waren uit Staats-Brabant. Zij wisten dat een leven in weelde op aarde geen enkele garantie gaf en mogelijk zelfs in het nadeel kon werken voor het bereiken van de eeuwigdurende gelukzaligheid. Ze belegden daarom een deel van hun geld in hun eeuwige toekomst. Na het overlijden van Johan Costerius in 1677 moesten er 400 missen voor zijn zieleheil gelezen worden en zou er rogge aan de armen uitgedeeld worden. Toen zijn vrouw Maria van Ham enkele jaren later stierf, moest hetzelfde gebeuren. Beiden hadden daarnaast in hun testament nog bepaald dat er voor duizend gulden een misfundatie in de St. Martinuskerk gevestigd moest worden zodat elk jaar enkele missen voor hen gelezen konden worden. Als hun zonen geen nakomelingen zouden krijgen, zou hun hof op Boshoven naar het armbestuur van Weert gaan. Deze hof werd van 1694 tot 1722 gedeeltelijk verpand om het geld voor de missen op te brengen⁸⁹. Johan Costerius en zijn vrouw hadden blijkbaar een grote verering voor Onze Lieve Vrouw van Ommel. In Ommel nabij Asten, waar het genadebeeldje van Maria in een kapel stond, was sedert circa 1540 het zusterklooster Maria-Schoot gevestigd. Veel inwoners uit het land van Weert gingen ter bedevaart naar de kapel omdat daar door verering van Maria gebeden werden verhoord⁹⁰. Daar de kapel en het klooster tot het grondgebied van de Republiek der Verenigde Provinciën gingen behoren in 1648, werden ze in hun bestaan bedreigd omdat katholieke kerkelijke plechtigheden niet meer toegestaan waren en nonnenkloosters geen nieuwe leden meer mochten aannemen. Johan Costerius en Maria van Ham bepaalden in hun testament dat het beeld van Onze Lieve Vrouw van Ommel overgebracht moest worden naar hun Vrouwenhof op Leuken. Als er een klooster op hun hof zou komen, zou dat jaarlijks rente uit een kapitaal van 4000 gulden ontvangen. Mochten

het beeld en het klooster er niet komen, dan moest er een flink kapitaal aangewend worden ten behoeve van dat beeld "sonder oijt in handen van de gereformeerde te comen"⁹¹. Het beeld werd echter nimmer naar Leuken overgebracht. In de achttiende eeuw stichtten de nonnen van Ommel in Nunhem een nieuw klooster. Ook het Mariabeeld werd daar naar overgebracht. In de negentiende eeuw kwam het beeld weer in de kerk van Ommel terecht⁹².

Aan het klooster van de zusters Penitenten in de Beekstraat te Weert liet het echtpaar Costerius 600 gulden na. Deze "zusters van Nazareth" hadden net als zij eerder, vanwege de politieke veranderingen in de Meierij van 's-Hertogenbosch hun heil in Weert gezocht. Op 1 april 1664 legde Johan Costerius namens de landsvrouw, Magdalena van Egmont, de eerste steen voor hun nieuwe klooster⁹³.

In 1760 maakte Lucia Theresia Costerius na de dood van haar zus Maria Elisabeth een nieuw testament. Na haar overlijden moesten 500 missen gelezen worden, honderd meer dan na het overlijden van haar grootouders. Voor 250 gulden moest er een fundatie gevestigd worden om in de St. Martinuskerk missen voor haar te laten lezen. Aan het armbestuur van Weert zou na haar dood 300 gulden gegeven moeten worden en daarnaast moesten de armen bedeed worden met koren en brood. Aan de deken van Weert, haar executeur-testamentair, legateerde zij een schrijftafel, de beste spiegel, een zilveren opscheplepel, een dozijn goede serveten, twee grote tafellakens en een zilveren zakhorloge⁹⁴.

5. De status van de familie Costerius

Onder het Ancien Régime bestond er een standenmaatschappij maar er was sprake van sociale mobiliteit. Zonen van rijke kooplieden gingen studeren en werden advocaat, notaris of medicus. Door huwelijken konden ze opgenomen worden in regentenkringen. Enkele vooraanstaande lieden kwamen terecht in stedelijke besturen. De adel was een aparte stand, maar toch waren er vele maatschappelijke contacten tussen vooral de lage adel en de gegoede burgerij. De adel was geen gesloten kaste. De Spaanse koningen, die heren van de Zuidelijke Nederlanden waren, en de keizers van het Duitse Rijk konden burgers voor hun trouwe dienst belonen of steviger aan zich binden door ze adelbrieven te geven.

Zo werd Arnold Costerius bij diploma van 4 april 1678 door keizer Leopold I te Wenen geadeld. Hij kon zich voortaan naar zijn hof op Boshoven "Costerius de Boschhoven" noemen. Meestal werd, ook door zijn nakomelingen, deze toevoeging weggelaten. Nadat Johan Costerius in 1677 was overleden, had zijn weduwe Maria van Ham nog een vordering op de prins van Chimay, heer van Weert, van 13.383 gulden. Op 18 december 1677 legde het Hof van het Overkwartier van Gelre ten behoeve van haar beslag op de heerlijkheid⁹⁵. Dat de in financiële moeilijkheden verkerende prins van Chimay zijn invloed bij de keizer had aangewend om verheffing van de nieuwe schout, Arnold Costerius, in de adelstand te verkrijgen in ruil voor een gunstige financiële regeling lijkt zeker niet uitgesloten. Door deze verheffing veranderde er niet erg veel in de maatschappelijke positie van de familie Costerius. De familieleden waren nu echter meer welkom in kringen van aristocratische en rijke lieden. De familie kreeg hierdoor enige garantie om voor de komende generaties de hoge maatschappelijke positie te kunnen handhaven.

Niet alleen in Weert, ook in andere steden van het Overkwartier van Gelre hadden schouten een belangrijke machtspositie opgebouwd. In Roermond leverde de familie Dirix in de achttiende eeuw de schouten. Ook in Venlo was het schoutensambt in handen van één familie⁹⁶. De heer van Weert had op 12 januari 1670 aan Arnold Costerius het recht gegeven zijn vader te zijner tijd op te volgen⁹⁷. Het schoutensambt werd hiermee echter niet erfelijk binnen de familie Costerius en zou dat ook later

Adelbrief voor Arnold Costerius, met het zegel van keizer Leopold, 4 april 1678. (Gemeentearchief Weert).

Het wapen: op azuur drie Punische appels die in een spleet de pitten vertonen. Het schild wordt gedekt door een helm en een gouden kroon. Daar bovenuit komt een wildeman, die om het hoofd een loverkrans en in de rechterhand een knots heeft en met de linkerhand een leeuw met uitgestoken tong vasthoudt. Als schildhouders zien we twee staande hazewindhonden.

nimmer officieel worden. In de praktijk bleek het ambt echter wel overdraagbaar binnen de familie. De heer van Weert gaf aan Ferdinand Johan Joseph Costerius bij zijn benoeming tot schout in 1759 de bevoegdheid het ambt over te dragen aan zijn broer Alexander zodra deze over de benodigde kwaliteiten beschikte⁹⁸.

Gedurende de Spaanse Successieoorlog moest het bestuur van Weert de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën als hoogste gezag erkennen. De positie van de heer van Weert werd ernstig aangetast. Tijdens deze Staatse periode eiste het Hof van het Overkwartier van Gelre te Roermond het recht, onder goedkeuring van de Raad van State te Den Haag, de leden van de magistratuur in Weert te benoemen⁹⁹. Arnold Costerius had moeite de rechten van het Roermondse Hof waarbij de heer van Weert werd gepasseerd, te erkennen. Op 29 november 1701 had hij van de prins van Chimay het recht gekregen jaarlijks de nieuwe magistratuur aan te stellen¹⁰⁰. Voordien had hij feitelijk ook de benoemingen gedaan maar het zo genoemde recht "de wet" te veranderen lag toen bij de heer. Ook de heer van Weert erkende de nieuwe soevereiniteitsverhoudingen niet voetstoots en dwarsboomde het Hof te Roermond. Voor hem en Costerius kwam het goed uit dat het recht van magistratuurbenoeming bij de schout lag. Het Hof en de Raad van State stelden echter alles in het werk om de positie van de heer en de schout terug te dringen. Op 9 februari 1703 haalden Staatse soldaten uit het huis van Arnold Costerius twee koffers met archiefstukken. De volgende dag werden de papieren weliswaar teruggebracht maar een koffer was doorschoten¹⁰¹. Tot 1716 was er onenigheid over het recht van

magistraatsbenoeming. Vanaf dat jaar was het echter weer geheel in handen van de schout.

De magistraat van Weert zag het benoemingsrecht liever niet bij de schout maar bij de heer. Op 7 oktober 1677 klaagde de nieuwe schout, Arnold Costerius, dat hij tot driemaal toe vergeefs de magistraat had verzocht hem de voordrachtslijsten voor de benoeming van een nieuw bestuur te zenden¹⁰². In 1710 zonden de burgemeester en de gekorenen van de buitenie van Weert de denominatielijsten naar het Hof van het Overkwartier en vonden ze dat de schout zich tot het Hof moest wenden¹⁰³. In 1742, na de dood van schout Johan Anton Joseph, verzochten de regenten van Weert vergeefs aan de heer van Weert de nieuwe schout niet het recht van magistraatsbenoeming te geven¹⁰⁴. De regenten hadden liever dat dit recht in handen was van een heer die ver weg woonde dan van een in Weert gevestigde schout. Ze zouden zo eerder alleen hun eigen kandidaten benoemd krijgen omdat de heer, in tegenstelling tot de schout, niet goed op de hoogte was van de plaatselijke politieke situatie en de achtergrond van de kandidaten niet kende. Het systeem van familie-regering had in Weert echter reeds ernstige vorm aangenomen. Al in 1678 had een groep burgers tegen de magistraat een proces hierover aangespannen. In 1677 waren de twee burgemeesters zwagers van elkaar en in 1678 waren er van de zeven schepenen drie die zwagers van elkaar waren¹⁰⁵. De schouten brachten geen verandering in het bestuurssysteem te Weert, omdat zij er hun eigen coterie hadden. In de vergadering van de Staten-Generaal te Den Haag van 28 mei 1710 werd een verzoekschrift van het bestuur van de buitenie van Weert behandeld waarin volgens de vergadering de schout van Weert beschreven werd als iemand die streefde naar volledige onafhankelijke uitoefening van zijn ambt "om naar zijn plaisier de heerschappije te gebruijcken over d'onderdaenen"¹⁰⁶. Klachten over machtsmisbruik hadden vooral betrekking op Arnold Costerius. Op 22 november 1683 had Wilhelmus van Breugel, procureur te Weert, zich in een herberg negatief uitgelaten over de schout en de schepenen. De volgende dag bij het opmaken van de gerechtsrol in de schepenkamer eiste de schout dat Van Breugel zijn hoed afnam, hoewel dat in Nederweert en Wessem en voorheen ook in Weert geen gebruik was. Omdat de procureur dit weigerde, gelastte de schout de bode de hoed van Van Breugel af te nemen. De procureur moest zijn stok gebruiken om zijn hoofddekseel terug te krijgen¹⁰⁷.

Zes jaar later maakte schepen Servaes Frencken het bonter in de schepenkamer. Hij had daar woorden gekregen met kapitein-luitenant Decker. De schout had hem enkele malen tot rust gemaand en op de schouder geklopt. Nu richtte de agressie van Frencken zich op de schout. Hij kafferde hem uit en greep hem bij zijn pruik. Hij zei niet bang te zijn voor de degen van de schout en dreigde Arnold Costerius in het haardvuur te werken. Zo'n ernstige aantasting van zijn eer kon Costerius niet over zijn kant laten gaan. Na processen werden waarschijnlijk al zijn eisen ingewilligd: Frencken zou blootshoofds voor de voltallige schepenkamer zijn spijt betuigen, hij moest een flinke boete betalen en hij mocht nimmermeer een openbare functie uitoefenen¹⁰⁸.

Henricus Theodorus Bisterveldt, pastoor en deken van Weert, zal waarschijnlijk niet erg bevriend geweest zijn met Arnold Costerius. Van 1709 tot en met 1712 procedeerde hij voor het Hof van Gelre te Roermond tegen de schout. Zij hadden onder andere onenigheid over de noodzaak van het nakomen van het testament van de vader van de schout waarin veel geld voor het lezen van missen was uitgetrokken¹⁰⁹. Bij het afhoren van de rekening van het armbestuur in het stadhuis op 10 januari 1710 ging de pastoor op de plaats van de schout zitten. De geestelijke durfde blijkbaar tijdens het Staatse bewind de machtspositie van de schout aan te tasten.

Deze liet zich echter niet eenvoudigweg verdringen van de voornaamste plaats en wees de geestelijke erop dat hij namens het soeverein gezag aanwezig was. Op 1 oktober werd de pastoor ervan op de hoogte gesteld dat de Haagse Raad van State zich in deze kwestie achter de schout schaarde¹¹⁰.

Ten tijde van de Spaanse Successieoorlog waren de uitgaven voor het bestuur van Weert erg hoog. Aan zowel de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën als aan de Spaanse koning moest belasting betaald worden¹¹¹. Het was vooral in die tijd van belang dat er niet te veel tijd zat tussen het opmaken en het afhoren van de burgemeestersrekeningen door de schout. Arnold Costerius talmde echter met het afhoren van twee rekeningen van de buitenburgemeesters over de periode van 1 november 1705 tot en met 31 oktober 1707¹¹². In het voorjaar van 1710 waren deze rekeningen van de burgemeester Simon Willemkens en Lins Moffert nog niet afgehoord door de schout, onder meer omdat hij, zoals eerder vermeld, bezwaren had tegen de betaling van schatting over zijn hof op Leuken. Geregeld hadden burgemeesters bij Costerius aangedrongen de zaak af te handelen. Eens werd het Simon Willemkens te veel. Hij ging naar de woning van Arnold Costerius maar de schout deed alsof hij niet thuis was. Willemkens liep toen het huis binnen en trof Costerius in de keuken, waar hij zich met hem onderhield. De schout kwam echter in het geheel niet onder de indruk van de woorden van Willemkens. Integendeel, later werd gezegd dat hij er plezier in had "desen man dusdaeniger wijze te quellen en te houden in eene continuele ongerustheijdt seer schaedelijck voor particuliere ende voor het publijck"¹¹³. De burgemeesters kregen het Hof van het Overkwartier van Gelre aan hun zijde. Op 11 juni en 12 juli 1710 werden de rekeningen in opdracht van het Hof te Roermond niet door de schout maar door de gekorenen van de buitenie afgehoord.

In 1710 beschuldigten ook inwoners van Tungalroy de schout van nalatigheid in zijn ambtsuitoefening. Op woensdag in de Goede Week hadden twee landlopers daar een flinke lap stof gestolen. De dorpsbewoners hadden de dieven aangehouden en onder een escorte van zeven bewapende mannen naar de woning van de schout gebracht. Voor het aanbrengen van landlopers kreeg men gewoonlijk een beloning. De schout zat echter niet verlegen om twee boeven met de Paasdagen. Zijn dienstbode moest daarom tegen de groep zeggen dat hij nog niet terug was van zijn reis naar Den Haag. Toen de inwoners van Tungalroy afgedropen waren, bedacht de schout zich en stuurde de gerechtsbode naar de groep. Het was echter te laat. De dieven hadden reeds het hazepad gekozen. Aan de president-schepen legde Arnold Costerius later toch min of meer verantwoording af voor het gebeuren. Hij zei dat de landlopers op het grondgebied van Stramproy, dat onder de jurisdictie van Thorn viel, hun overtreding hadden begaan en dat ze bovendien van de inwoners van Tungalroy meer straf in de vorm van slaag hadden gekregen dan een gerechtelijk vonnis kon bepalen. Het Hof in Roermond beschuldigde Costerius er echter van dat hij bepaalde wetsovertredingen niet vervolgde als hij er niet genoeg aan kon verdienen.

Als rentmeester van de heer van het land van Weert, Nederweert en Wessem was Arnold Costerius ook verantwoordelijk voor het onderhoud van de molens van de heer. Gedurende de Spaanse Successieoorlog werd de prins van Chimay ook in zijn molenrechten aangetast. De molens van Roeven en Rosvelt onder Nederweert waren in een slechte staat. De standaard van de molen van Roeven was praktisch geheel verrot. Arnold Costerius voelde er niets voor geld te spenderen aan het onderhoud nu de prins er geen inkomsten uit trok. Hij liet zich echter door de molenaar van Roeven overhalen met enkele schepenen de molen te komen inspecteren. De molenaar vroeg hem in de molen: "is dit eenen wintmeulen om voor een eerlich

man daerop te klimmen ende te maelen?'. Costerius werd hierdoor zo driftig dat hij de man trakteerde op stokslagen. Enige tijd later stortte de molen volledig in¹⁴. Na de vrede van Utrecht in 1713 kwamen de Zuidelijke Nederlanden in handen van de Oostenrijkse keizer en keerde de rust terug. Er werden weinig klachten meer gehoord over schouten die de rechten van Weertenaren schonden. In 1725 is er nog een klein geschil tussen schout Johan Anton Joseph Costerius en de magistraat van Weert. De schout vond dat hij geen accijns op bier hoefde te betalen. Het Hof te Roermond stelde hem in het ongelijk¹⁵.

6. Besluit

Zoals de schepenen trachtten een zo onpartijdig mogelijk vonnis te vellen nadat de schout de kamer had verlaten, zo moet de geschiedenis oordelen over de familie Costerius. Op nog geen decennium na hebben de schouten Costerius zich anderhalve eeuw ingezet voor het bestuur en de handhaving van recht en orde in Weert. Hun ambt werd nimmer geheel erfelijk overdraagbaar. De heer van Weert bleef enige zeggenschap houden over de kandidaat voor het schoutsambt, hoewel het in de praktijk betekende dat het ambt van vader op zoon of van de ene op de andere broer werd overgedragen. Tot aan de Franse Revolutie zal de familie niet getwijfeld hebben aan haar positie in Weert. De prinsen en prinsessen van Chimay zaten ver weg. De schouten Costerius vertegenwoordigden in Weert het hoogste gezag. In hun levenswijze zullen ze zich weinig onderscheiden hebben van heren van kleine heerlijkheden. Hun status kreeg officiële bevestiging met het verwerven van de heerlijkheid Liessel en de verheffing in de adelstand.

Een goede huwelijkspolitiek zorgde ervoor dat de familie niet verarmde maar wellicht rijker werd. Het grote aantal ongehuwden gaf de garantie dat veel bezittingen van de familie Costerius niet in handen van andere families terecht kwamen. Veel geld werd winstgevend belegd in onroerende goederen en rentebrieven. De schouten Costerius behoorden tot de rijkste mensen van de streek. Doordat er nauwe familierelaties waren met de schouten van Nederweert en Wessem en zelfs gedurende een korte periode één persoon het ambt in de drie plaatsen tegelijk bekleedde, had de familie Costerius een groot gezag. Daarbij kwam nog dat de familie onafgebroken, vanaf 1638, de rentmeesters voor het land van Weert, Nederweert en Wessem leverde. Nergens werden blijken van waardering van de magistraat of de gewone Weertenaren voor hun schouten aangetroffen. Voor de viering van de aanstelling van een nieuwe schout of zijn ambtsjubileum werden in de burgemeestersrekeningen geen gelden uitgetrokken. Klachten over hun machtsmisbruik kwamen vooral ten tijde van de Spaanse Successieoorlog, toen de positie van de schout onder druk stond. Vanuit Den Haag en Roermond werd getracht meer greep op de schout te krijgen. De bevolking voelde zich daarom gesterkt in haar klachten over de schout, zeker toen ook de pastoor de confrontatie met hem aanging. Schouten waren, vanwege de aard van hun beroep, zelden geliefd bij de bevolking.

De schouten van Weert waren waarschijnlijk allen goed voorbereid voor het hoge ambt. Ze hadden zonder uitzondering aan de universiteit van Leuven een licentiaat in de rechten behaald. Ideeën van rationalisme en Verlichting zullen bij hen weerklank gevonden hebben. Voor Johan Costerius zal het in 1638 niet gemakkelijk zijn geweest het stadse 's-Hertogenbosch te ruilen voor het zoveel rustiger Weert. Hij en zijn nakomelingen zijn echter uit de geschiedenis van Weert niet meer weg te denken.

Noten

1. *Gebresche Landt ende Stadt Rechten int'Over-Quartier van Ruremonde*. Arnhem, 1677, 3e druk, folio 3, artikel 3.

2. Gemeentearchief Weert (GAW), Oud-rechterlijk Archief Weert (O.R.W.), deductie van de magistraat van Weert tegen scholtis Hendrik van Boecholt, na 1607.
3. GAW, Oud-administratief Archief Weert (O.A.W.) inv.nr. 185.
4. GAW, O.R.W., proces van Joost Nijs tegen Vaes Keulen in 1712.
5. WIN, J.Th. H. de. *Inventaris van het Oud-Archief der gemeente Weert tot 1795 en van gedeponeerde oud-archieven*. z.pl., 1962, 18-21; GAW, O.A.W. inv.nr. 282.
6. GAW, O.A.W. inv.nr. 292.
7. GAW, O.A.W., inv.nrs. 314, 316.
8. GAW, O.R.W., brief van J.A.J. Costerius uit Leuven aan de magistraat van Weert, 20-10-1729.
9. VENNERS, G.H.A. "De schepenen, raadsverwanten en burgemeesters van Roermond sedert 1637", in: *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg* (PSHAL) 124 (1988) 154-155, 172, 196-199.
10. GAW, O.A.W., inv.nr. 312.
11. Rijksarchief in Limburg te Maastricht (RAL), Archief van de familie Van den Bergh te Roermond (A.F.B.) inv.nr. 206; GAW, O.A.W. inv.nr. 56.
12. GAW, O.A.W. inv.nr. 282.
13. GAW, O.R.W., attestatie aangaande de opbrengst van de kleine breuken voor de scholtis, 1605.
14. RAL, A.F.B. inv.nr. 207.
15. Zie o.a. GAW, O.A.W. inv.nr. 1022 folio 34, inv.nr. 1021 folio 15^{verso}.
16. GAW, O.A.W. inv.nr. 310.
17. GAW, O.R.W., goedenisboek 1637-1648, folio 153 verso; Verzijl, J.J.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher. Nederlands Archief voor Genealogie en Heraldiek, Heemkunde en Geschiedenis*. 97 (1958) 113. Rentmeester Costerius kwam na 28 mei 1638, na de doop van zijn zoon Johan te 's-Hertogenbosch, naar Weert.
18. RAL, A.F.B. inv.nrs. 199, 440, 577. Zie ook: Verzijl, J.J.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher* 97 (1958) 113-124. De genealogie van Verzijl is uitgebreid maar heeft tekortkomingen: de echtgenoot van Mariavaan Breugel wordt Jacob Costerius genoemd en eenschout Johan Anton Joseph Costerius wordt niet vermeld.
19. GAW, O.R.W., attestatie van de schepenen en de raad van Weert aangaande het overlijden van Wilhelmina Costerius op het kasteel.
20. GAW, Collectie doop-, trouw- en begraafboeken, begraafboek van de Minderbroeders.
21. RAL, A.F.B. inv.nr. 440.
22. RAL, A.F.B. inv.nr. 577; JACOBS, B.C.M. *Justitie en politie te 's-Hertogenbosch voor 1629. De bestuursorganisatie van een Brabantse stad*. Maastricht, 1986. 277-279.
23. HOEKX, J.A.M. "Het capitulatieverdrag en de gevolgen daarvan in politiek en godsdienstig opzicht", in: *Bossche Bouwstenen* 2. 's-Hertogenbosch, 1979, 86.
24. RAL, A.F.B. inv.nr. 202.
25. GAW, Collectie doop-, trouw- en begraafboeken, kopie van het huwelijksregister van de Minderbroeders te Weert, 1634-1641, 1698.
26. GAW, O.A.W. inv.nr. 722, folio 52; Goedenisboek van de laatbank van het kapittel van St. Servaas 1630-1639, los inliggend blad.
27. GAW, O.R.W., attestatie omtrent een brutaal optreden van een soldaat in het huis van de vroegere schout van Weert in 1603.
28. GAW, O.A.W. inv.nr. 772, folio 13-15; O.R.W., goedenisboek 1658-1663, folio 117.
29. GAW, O.R.W., fragment van een dossier van een proces voor het Hof te Roermond tussen Hendrik van Boecholt en Reijnier Bierens. Het vonnis interlocutoir is op 13 april 1639; O.R.W., brief van het Hof te Roermond aan schepenen van Weert over het proces, 19-1-1654.
30. GAW, O.A.W. inv.nr. 311.
31. LINDEMANN, W.M. en Th.F. VAN LITSENBURG, m.m.v. H.M.B. JACOBS. *Inventaris van de Raad van Brabant* (inventarisreeks Rijksarchief in Noord-Brabant nr. 29). 's-Hertogenbosch, 1981, deel 3, 281, inv.nr. 788, dossiernummer 2377.
32. GAW, Aanwinsten niet-gemeentelijke archiefbescheiden inv.nr. 28.
33. RAL, A.F.B. inv.nr. 211. Zie ook WELY, D. van. *Horne en de Minderbroeders. Herinneringen uit het verleden van het Minderbroedersklooster*. Weert, 1961, 30.
34. GAW, O.A.W., inv.nr. 31.
35. RAL, A.F.B. inv.nrs. 208, 215.
36. VERZIJL, J.J.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher* 97 (1958) 114-116; RAL, A.F.B. inv.nr. 577.
37. RAL, A.F.B., inv.nr. 226.
38. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1752-1760, folio 104-106.
39. RAL, A.F.B. inv.nr. 222.
40. RAL, A.F.B. inv.nr. 224.

41. GAW, O.A.W. inv.nr. 940 door C.M. van Bree afgehoord, inv.nr. 939 door B.J. Costerius afgehoord en de inv.nrs. 942, 946 en 949 door J.A.J. Costerius afgehoord; O.R.W., stukken aangaande het proces van de scholtis contra het bestuur van de buitenie van Weert voor het Hof te Roermond in 1723.
42. GAW, O.R.W., goedenisboek 1718-1734, folio 322^{verso}*, goedenisboek 1734-1757, folio 134^{verso}*
43. Het is niet onwaarschijnlijk dat, gezien de verklaring van schepenen en secretaris van Nederweert van 12-12-1743, RAL, A.F.B. inv.nr. 70, J.A.J. Costerius ook een periode schout van Nederweert is geweest en in Nederweert heeft gewoond. Blijkens de genoemde verklaring liet hij bij zijn overlijden een vrouw na: GAW, O.A.W., inv.nr.975, afhoring van de rekening op 12 okt. 1741 door J.A.J. Costerius en op 16 mei 1742 door B.J. Costerius; O.R.W., protocol van allerhande akten 1727-1738, folio 207; protocol van allerhande akten 1739-1746, folio 10, 26^{verso}; RAL, A.F.B. inv.nr. 70.
44. HANSSEN, J.H. *Inventarissen van de archieven der Schepenbank en Gemeente Wessem 1481-1937* (inventarisreeks Rijksarchief in Limburg nr. 37). Maastricht, 1986, 21.
45. GAW, O.R.W., concept-brieven van regenten van het land van Weert, Nederweert en Wessem aan de prins van Chimay over ontheffing van "augmentatie", 1719; protocol van allerhande akten 1752-1760 folio 62, 84.
46. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1752-1760, folio 84.
47. SLOOTS, C. *Haga Mariana. Bisschoppelijk College Weert 1648-1948. 300 jaar onderwijsgeschiedenis*. Roosendaal, 1948, 331; FLAMENT, A.J.A. "Chroniek van de Heerlijkheid Weert", in: *PSHAL* 9 (1892) 188.
48. HABETS, J. *Geschiedenis van het Tegenwoordig Bisdom Roermond*. deel 2. Roermond, 1890, 585, 598-599.
49. GAW, O.A.W. inv.nr. 21 folio 12; FLAMENT, A.J.A. "Chroniek van de Heerlijkheid Weert", in : *PSHAL* 9 (1892) 186-188.
50. VERZIJL, J.J.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher* 97 (1958) 117. Verzijl verwacht J.F.J. Costerius, geboren 10-10-1729 (niet 1-10-1729) met F.J.J. Costerius.
51. RAL, Archief Schepenbank Wessem, inv.nr. 3.
52. GAW, Collectie doop-, trouw- en begraafboeken, doopboek Martinusparochie Weert.
53. GAW, O.A.W. inv.nr. 21 folio 17.
54. GAW, Nieuw-archief der gemeente Weert 1795-1920, inv.nr. 1187, persoonsnummer 327; GAW, Registers Burgerlijke Stand, 1805.
55. RAL, A.F.B. inv.nrs. 407-409, 414, 440.
56. RAL, A.F.B. inv.nrs. 440, 445.
57. RAL, A.F.B. inv.nr. 443.
58. RAL, A.F.B. inv.nr. 430; GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1760-1765, folio 10.
59. RAL, A.F.B. inv.nr. 442.
60. GAW, O.A.W. inv.nr. 3286.
61. RAL, A.F.B. inv.nr. 446.
62. GAW, O.R.W., akte van volmacht van Catharina Smits voor Johan van den Heuvel t.b.v. de leenverheffing, 27-4-1723; protocol van allerhande akten 1752-1760, folio 101.
63. RAL, A.F.B. inv.nr. 446.
64. GAW, O.R.W., akte van volmacht van A. Costerius voor C. Smits om het huis aan Wilbert Sloots over te dragen, 1721.
65. RAL, A.F.B. inv.nr. 124.
66. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1727-1738, folio 177; RAL, A.F.B. inv.nr. 94.
67. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1739-1746, folio 26-38, na nr. 158; RAL, A.F.B. inv.nr. 406.
68. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1752-1760, folio 84.
69. RAL, A.F.B. inv.nrs. 401, 403.
70. GAW, O.R.W., goedenisboek 1658-1663, folio 53^{verso}, 55.
71. GAW, O.R.W., goedenisboek 1658-1663, folio 163; stukken betreffende het proces tussen A. Costerius en de buitenie van Weert voor het Hof te Roermond in 1681 en 1705; O.A.W. inv.nr. 1812; RAL, A.F.B. inv.nr. 398-400.
72. RAL, A.F.B. inv.nr. 392; GAW, O.R.W., goedenisboek 1734-1757, folio 25.
73. GAW, O.R.W., goedenisboek 1718-1734, folio 363^{verso}.
74. HAANEN, E. "Hoe dat Swartbroeck den rector bekoomen heeft", in: *Weert in Woord en Beeld. Jaarboek voor Weert* 1 (1986) 104.
75. GAW, Notarieel Archief, notaris H.G. Bloemarts, inv.nr. 4494, aktenr. 67, d.d. 17-4-1816.
76. DOMITILLA, M. *Geschiedenis van het Zusterklooster aan de Beekpoort te Weert (1662-1797)*. Oirschot, 1961, 93.
77. RAL, Schepenbank Wessem inv.nr. 117; GAW, O.R.W., afschrift van het vonnis van het proces tussen weduwe Costerius en weduwe Schinckels, 1735.

78. GAW, O.R.W., akte van openbare verkoop van het huis van A. Costerius, 1751; RAL, A.F.B. inv.nr. 88.
79. GAW, O.R.W., akte van openbare verkoop van een huis in de Langstraat door J. van Rieth in 1726; goedenisboeken 1718-1734 folio 254^{verso}, 1734-1757 folio 224, 1758-1772 folio 130, 1772-1781 folio 24^{verso}; GAW Nieuw-archief der gemeente Weert 1795-1920 inv.nr. 1187 persoonsnummer 327-329; GAW, Registers Burgerlijke Stand, overlijden 1-9-1805.
80. Het folionummer verwijst naar de goedenisboeken en het woord proces met een jaartal naar de processtukken in GAW, O.R.W. Ook zijner gegevens ontleend aan het Oud-administratief Archief Weert (O.A.W.) in GAW. Daarbij zijn steeds de inventarisnummers vermeld.
81. Een foto van dit portret berust bij de Commissie voor Limburgse Iconografie, p/a dr. G. Venner, Rijksarchief in Limburg.
82. GAW, O.A.W. inv.nr. 318.
83. GAW, O.A.W. inv.nr. 3286.
84. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1765-1772, folio 1 e.v., zie de huurakte bij de papieren op de kamer naast de stort; VERZIJL, J.J.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher* 97 (1958) 120.
85. GAW, O.R.W., protocol van allerhande akten 1765-1772, folio 1-11^{verso}.
86. GAW, O.A.W. inv.nr. 3286.
87. GAW, O.R.W., brieven van G.B. van Breugel te 's-Hertogenbosch aan zijn oom Christiaan van Breugel te Weert, 1722.
88. RAL, A.F.B. inv.nr. 445.
89. RAL, A.F.B. inv.nr. 391.
90. MERTENS, A.J. en J. HENKENS. *Schetsen uit de geschiedenis van het Land van Weert*. Weert, 1956, 124-126.
91. RAL, A.F.B. inv.nr. 211.
92. MERTENS, A.J. en J. HENKENS. *Schetsen uit de geschiedenis van het Land van Weert*. Weert, 1956, 126-127.
93. DOMITILLA, M. *Geschiedenis van het Zusterklooster aan de Beekpoort te Weert (1662-1797)*. Oirschot, 1961, 29, 31.
94. RAL, A.F.B. inv.nr. 94; VERZIJL, J.M.M.H. "Genealogie Costerius de Boschhoven", in: *De Navorscher* 97 (1958) 119-120.
95. RAL, A.F.B. inv.nr. 204.
96. VENNER, G.H.A. "Het Hoofdgerecht Roermond", in: *PSHAL* 122 (1986) 35; BERKVENS, A.M.J.A. "De memorie van Gerard Pallant als kenbron voor de bestuursgeschiedenis van het Spaanse Overkwartier van Gelre ten tijden van het Staats Interimbewind 1702-1715..", in: *PSHAL* 121 (1985) 131.
97. GAW, O.A.W. inv.nr. 313.
98. GAW, O.A.W. inv.nr. 21 folio 17, akte d.d. 23 mei 1759; FLAMENT, P.J.A. "Chroniek van de Heerlijkheid Weert", in: *PSHAL* 9 (1892) 190. Flament dateert het stuk ten onrecht op 23 mei 1761.
99. Zie: GAW, O.A.W. inv.nr. 209.
100. GAW, O.A.W. inv.nr. 315.
101. GAW, O.A.W. inv.nr. 493.
102. GAW, O.R.W., attestatie van P. Pelsers en de gerechtsbode t.b.v. de schout van Weert aangaande de magistraatsbestelling.
103. GAW, O.R.W., brief uit Roermond aan Jacob van Breughel, boekhouder van de buitenie, 1710.
104. GAW, O.R.W., verzoekschrift van de regenten van Weert aan de heer van Weert om het recht van magistraatsbestelling niet aan de schout te geven, 1742.
105. GAW, O.R.W., stukken betreffende een proces van de geërfden van Weert tegen de magistraat, 1678.
106. RAL, A.F.B. inv.nr. 205.
107. GAW, O.R.W., procesdossier W. van Breugel contra A. Costerius aangaande belediging overheidsfunctionarissen, 1683.
108. RAL, Archief Schepenbank Wessem, inv.nr. 112, proces 1689 A. Costerius tegen S. Frencken.
109. RAL, Archief Hof van Gelre inv.nr. 69, folio 12, 26, 36 en index procesdossiers.
110. GAW, O.A.W. inv.nr. 304.
111. GAW, O.A.W. inv.nr. 317, attesten van 23-7-1706 en 20-6-1707.
112. GAW, O.A.W. inv.nr. 907, 909.
113. RAL, A.F.B. inv.nr. 205.
114. GAW, O.R.W., stukken betreffende een proces van de Raad en Momboir van het Hof te Roermond tegen A. Costerius wegens nalatigheid, 1710.
115. GAW, O.A.W. inv.nr. 1816.